

LA MODERNITZACIÓ AL SECTOR VITIVINÍCOLA DEL PENEDÈS

**JOAN MAYANS I PLANELLS
GUILLEM MUNDET I GENÍS**

En el discurs sobre la modernització, els historiadors han tendit a centrar-se en el món del tèxtil, deixant de banda altres sectors de l'economia que en el període comprès entre les últimes dècades del segle XIX i el primer terç del segle XX també van patir transformacions importants.

La present comunicació analitza, centrant-se en l'àrea del Penedès, com les innovacions també van tenir lloc en la viticultura i els procediments d'elaboració de productes vinícs. I ho fa després de descriure els referents teòrics i la metodologia emprada en un estudi que utilitza la documentació fotogràfica i la història oral com a fonts principals d'informació.

LA MODERNITZACIÓ AL SECTOR VITIVINÍCOLA DEL PENEDEÈS

0. INTRODUCCIÓ

La nostra comunicació té tant d'enunciat com de proposta teòricometodològica. Potser més i tot. Per aquesta raó, i atès que el grau de desenvolupament del treball d'anàlisi documental, recerca etnogràfica i elaboració teòrica es troba encara en un estat embrionari, el que presentem a continuació és —ja que ho hem considerat el més apropiat— una aproximació i una combinació d'aquests dos àmbits. És a dir:

a) una breu contextualització, explicitació i proposta metodològica, ja que és, sota el nostre punt de vista, el més innovador de la nostra aproximació historiogràfica i el que pot proporcionar-nos una perspectiva diferent de l'objecte d'estudi triat;

b) una mínima estructuració dels àmbits teòrics i historiogràfics amb què dialoguem. En concret, i justificant d'alguna manera el títol de la comunicació, tractarem aquí alguns aspectes del debat entorn a la modernitat i als processos de modernització. Intentarem introduir dades provinents de la nostra investigació dins aquest context teòric i historiogràfic, de forma que la generalització teòrica i la particularitat d'allò concret esdevinguin, si més no coherents.

1. TRAMAT TEÒRIC I METODOLÒGIC

1.1. Un trípede teòric: història de la vida quotidiana, la microhistòria i el gir antropològic

A l'hora d'inscriure la nostra investigació dins unes determinades línies teòriques i metodològiques, tres són els puntals bàsics que la fonamenten.⁽¹⁾

D'una banda, ens considerem seguidors d'allò que des d'alguns sectors de *Anales* i des de la historiografia alemanya s'ha vingut a anomenar "història de la vida quotidiana" (*alltagsgeschichte*).⁽²⁾ L'èmfasi en la quotidianitat, en allò minúscul, efímer i futil del nostre passat ens atorga una perspectiva alternativa i privilegiada per a la contemplació dels fets històrics en què ens fixem. Mitjançant aquest enfocament específic, els protagonistes i les veus que guanyen ressonància i significació són les d'aquells i aquelles que tradicionalment s'han vist escombrats de les pulcres avingudes de la rellevància històrica. Gràcies a aquest plantejament, aquells individus i aquells col·lectius que la historiografia acostuma a silenciar i a convertir en objectes de les seves distants reflexions, esdevenen subjectes actius, molt més —com diu Alf Lüdtke⁽³⁾— que simples titelles sense voluntat o víctimes indefenses.

En segon lloc, les reduïdes dimensions del tema que tractem i l'especificitat del seu plantejament són una premissa central en el nostre estudi. Només des d'una perspectiva "micro" és possible copsar aquesta quotidianitat a la qual tot just hem fet esment. La detallada, acurada i gairebé microscòpica construcció d'allò que Geoff Eley anomena "miniatures històriques" és un camí molt més significatiu (i fidel amb la riquesa plural del nostre passat) que no pas les formes historio-gràfiques més clàssiques. La *microhistòria*, ja sigui com a subdisciplina historiogràfica, ja sigui com a interès i èmfasi en les dinàmiques més íntimes i més locals del passat, constitueix un referent ineludible per a una investigació historiogràfica com la que aquí prematurament us presentem.

Finalment, volem insistir en la importància d'allò que des de la historiografia es presenta com a "gir antropològic". L'antropologia (a més d'haver influït de forma decisiva en els corrents metodològics

citats més amunt) aporta un seguit de conceptes i de suggeriments que permeten interpretar i activar les troballes documentals d'aquesta. El paradigma geertzian de la descripció densa (1973) que tant ha influenciat la historiografia sempre mereix menció. No anem només a la recerca de fets i detalls, de formes de treballar, de conrear, de podar o d'embotellar; intentarem apropar-nos a la forma en què la gent entén aquests processos i els canvis que s'hi veuen; intentarem apropar-nos a aquest procés de canvi i permanència cultural com a màxima aspiració teòrica de la present investigació.

Optem, en definitiva, per una explicació basada en els *teòrics de la pràctica* (Bourdieu o Giddens poden servir de referents). Donem el principal protagonisme als *subjectes*, per sobre de les *xifres*. Als *fenòmens concrets*, en comptes de les *grans tendències*. A les *estratègies d'acció* en comptes de les *estructures*; a les *motivacions* en lloc de la *lògica de la causalitat*; als *comportaments immediats* abans que les *lògiques racionals de llarg abast*.⁽⁴⁾ És a dir, i en consonància amb els punts anteriors: l'anàlisi de la realitat *quotidiana* —en dimensions gairebé *diminutes*— a través de la documentació fotogràfica, ens apropa, d'una forma particular, a l'acció, a les *pràctiques*, de tots aquells i aquelles que visqueren i portaren a terme la gran revolució en el camp català a les darreries del segle XIX i principis del XX.

1.2. Fotografia i història oral; la proposta metodològica

Entenem la documentació fotogràfica com una poderosa i singular eina de recerca. La metodologia que s'apliqui a l'estudi de les fotografies ha de estar especialment dirigida a la percepció d'allò que d'especial aquestes ens transmeten.⁽⁵⁾ El material visual ens explica "el passat amb les seves formes pròpies de representació".⁽⁶⁾ Aquí rau la dificultat del seu tractament, alhora que la seva riquesa documental.

La fotografia subministra una informació diferent de la que ens proporcionen les fonts escrites. Ens mostra una minúscula porció de temps amb un detallisme màxim. No ens ofereix cròniques ni processos, sinó impressions, efímeres plasmacions dels fragments del passat. Precisament per això, és altament útil per a la construcció de microhistòries quotidianes, tal i com ja hem apuntat més amunt: ens atorga curtes pinzellades, conduint a un "estil impressionista" de fer

història, "exactament com les tesselles d'un mosaic" (VALLÈS, 1977: 9), malgrat les possibles dificultats que aquest material implica.⁽⁷⁾ En definitiva, el material fotogràfic al qual pretenem donar preeminència historiogràfica no pretén il·lustrar el text històric, ni acompanyar-lo. No vol ser un reflex de la història que ja coneixem. Tractem el material gràfic que investiguem amb la intenció que ens ofereixi, a través del seu peculiar llenguatge, el seu propi missatge.

Qui en són, d'altra banda, els interlocutors? Qui és el millor intèrpret d'aquesta realitat plasmada visualment? Ens sembla evident que no és aquest el lloc per a la veu dels investigadors, sinó per buscar testimonis més directes, que puguin oferir-nos una perspectiva més completa, més pròxima i menys contaminada per l'academicisme. Perquè ni el més valuós dels documents serveix de res si no el llegeix algú que pugui extreure'n el(s) missatge(s) que ens ofereix. Per aquesta raó hem triat combinar el material fotogràfic a estudiar amb diversos testimonis orals, més pròxims i coneixedors del sector a investigar, que donin la seva visió d'aquell període.

És mitjançant el creuament d'ambdós tipus de documents que intentarem arribar a aquesta dimensió històrica divergent de les línies historiogràfiques més usuals. Intentarem (re)construir, *des de baix*, a partir de documents "micro", de testimonis "petits", un discurs historiogràfic, com ja hem dit, alternatiu o complementari; per contraposar o refermar aquestes formes més comunes de fer història. La perspectiva que ens ha d'atorgar possibilitarà aquesta construcció historiogràfica divergent, metodològicament (forma) i temàticament (substància). Aquesta és, doncs, la hipòtesi principal d'aquest projecte de recerca. Atès que tota investigació depèn directament de la natura de les seves fonts i del seu tractament metodològic, nosaltres presentem una proposta teòrica i metodològica que ens ha de permetre —aquesta és la hipòtesi de treball— arribar a uns discursos històrics que posin en joc unes fonts documentals sovint menystingudes historiogràficament. El resultat, doncs, ha de ser una història *diferent*, en tant que les bases ho són. De quina forma es concretarà (o no) aquesta hipòtesi i en quins temes ho farà és el que es comprovarà a mesura que la investigació es vagi desenvolupant.

2. LA MODERNITZACIÓ AL SECTOR VITIVINÍCOLA DEL PENEDÈS

2.1. Context històric

A finals del segle XIX, la producció de vins i aiguardents va gaudir a Catalunya d'una molt favorable conjuntura de preus i beneficis, a causa de la destrucció de les vinyes franceses per la plaga de la fil·loxera. Les excepcionals còtitzacions del vi que es donaren entre els anys 1877 i 1886, causades per l'increment de la demanda francesa, van fer augmentar considerablement els ingressos dels productors i comerciants catalans. Els capitals acumulats haurien de servir d'incentiu a la inversió, que es traduí en un increment de l'extensió de terra dedicada a la vinya i a alguns primers intents d'introduir elements industrialitzants en l'elaboració tradicional dels productes ví-nics. L'eufòria produïda per aquestes circumstàncies serví de primera empenta modernitzadora al sector. No obstant, a les acaballes dels anys vuitanta la situació canvià significativament. La fonamental demanda provinent del mercat francès desapareixeria gairebé instantàniament, com a resultat de la recuperació de la producció pròpia. Aquesta saturació del mercat francès i la disminució del consum interior, a causa de l'extensió de la pràctica de l'adulteració del vi amb alcohols industrials, van fer entrar el sector vitivinícola català en una profunda "crisi de malvenda", agreujada en un primer moment per l'arribada de la fil·loxera a les terres catalanes, que s'allargaria fins a la vetlla de la Guerra Civil.⁽⁶⁾

La fil·loxera, tot i els esforços que es feren per impedir-ne la propagació, destruí en pocs anys la majoria de les vinyes. El procés de replantació i, posteriorment, el desig d'augmentar tant la producció com la productivitat són a la base de les importants innovacions tècniques que tindran lloc en els processos de cultiu i de vinificació. S'observa una important reducció de la superfície cultivada dedicada a la vinya, així com una intensificació del treball, com es precisa més endavant. Com acostuma a succeir, són els períodes d'estretor i dificultats els que empenyen a adoptar canvis: la revolució industrial entraria al sector vitivinícola català de la mà d'aquestes estretors.

Així, a un nivell tecnològic, observem que el treball de la vinya es veurà facilitat per la introducció de noves eines mecàniques que, com

en el cas dels *planets*,⁽⁹⁾ acceleraran les feines tradicionals. El vapor seria el nou element a domesticar i aplicar a la producció vinícola: el *locomòbil*⁽¹⁰⁾ permetrà realitzar la roturació prèvia a la replantació amb molta més rapidesa i amb un cost inferior al que fins aleshores era habitual. D'altra banda, als arxius fotogràfics trobem diverses imatges que ens il·lustren sobre l'experimentació amb noves tècniques de cultiu, com l'*emparra*⁽¹¹⁾ o el *vallejat*,⁽¹²⁾ sempre amb l'objectiu de millorar el rendiment dels ceps i augmentar la producció.

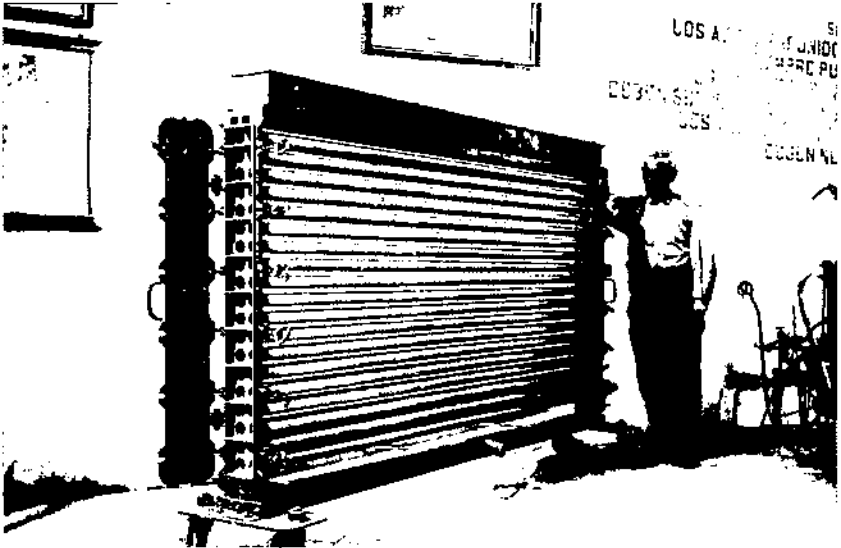
Pel que fa al procés de vinificació, als cellers més grans aquest assolirà una dimensió realment industrial. Això serà a causa de les grans inversions de capital en infraestructures i a l'ús de nova maquinària que hauria de simplificar les tasques i permetre millorar la qualitat del producte (filtres, refredadors o bombes) així com agilitar la realització de determinades fases del procés de producció. La creació de cellers industrials serà, però, força limitada i la majoria d'explotacions seguiran produint vi a la manera tradicional. De tota manera, les transformacions al sector, condicionades per la crisi de malvenda, la fil·loxera, i les innovacions tecnològiques i empresarials, actuarien a manera d'embut: alguns productors en sortirien crescuts, convertint els seus negocis en autèntiques empreses modernes; mentre que una bona part dels petits i mitjans productors haurien de plegar o integrar-se sota l'ala d'aquestes noves i potents empreses industrialitzants.

Com a resultat dels grans canvis socials i econòmics que aquesta situació provocaria, així com per la influència de la intensa agitació sociopolítica que es vivia a Catalunya en aquest període, el tradicional conflicte entre propietaris i rabassaires assoliria nous nivells d'enfrontament. Al còctel cal afegir el rerefons d'un segle sencer d'inestabilitat política estatal i regional i escapçats intents de renovació. Les diferents vessants, peculiaritats i nivells del carlisme no només devastaven periòdicament la ruralia catalana sinó que també servien com a font de propagació d'un inconformisme renovat, ja sigui inspirat en un reivindicatiu tradicionalisme carlí,⁽¹³⁾ ja sigui provinent d'ideologies urbanes de caire socialista i, més tard, anarcosindicalista.

Aquestes diverses tendències conflueixen en un estat de considerable agitació. D'una banda, l'efervescència provinent del camp, per les qüestions ja indicades. D'altra banda, el conflicte rabassaire. A més, la situació geogràfica del Penedès no la fa aliena als processos

Vinya emparrada a Can Codorniu (Arxiu Codorniu).

Refredador a l'Estació Enològica (Arxiu Museu de Vilafranca).

socials, polítics i sindicals que es viurien —i que serien cada cop de major impacte— a Barcelona. A un altre nivell, també els empresaris vivien sota pressió creixent i constant. El mercat no s'intuïa favorable ni amb vistes a millorar. Calien nous esforços tecnològics i empresarials per trobar nous mercats, per aplicar noves formes de treball i explotació i per lidiar amb les inconstàncies i mudances d'un aparell estatal inestable, així com amb els estaments tradicionals de l'aristocràcia rural catalana. I en aquest context, cal afegir també el pes de grans tendències socials de l'època, com el procés d'industrialització que vivien Barcelona i la seva àrea metropolitana, el procés d'urbanització i de migracions urbanes que apareixia com a fenomen massiu novedós i, finalment, la incidència d'esdeveniments "macro" que no podrien deixar d'influir l'àrea de la producció vínica penedesenca, com poden ser la Primera Guerra Mundial o la dictadura de Primo de Rivera, per citar-ne només dues.

2.2. Entorn de la modernització

És tocant de peus a aquest context historiogràfic que fem esment al debat sobre la modernització. Coneguda és la tesi *weberiana* que anuncia un món de *desencantament* i racionini per a aquelles societats que travessin el llindar de la modernitat. Una modernitat que proporcionaria als seus ciutadans una societat alliberada de dependències místiques, màgiques i, de forma més ampla, religioses. El món contemporani contemplat per Weber, la vida urbana, els primers esbossos d'un món de democràcia continguda, capitalisme desinhibit i lliure mercat, el portaven a preveure la definitiva desaparició dels elements no objectius i no quantificables que infestaven les representacions culturals dels *avençats* pobles euronordamericans, especialment en la seva versió catòlica. La modernitat, en definitiva, permetria un *desincrustament* de les diferents àrees de la realitat social,⁽¹⁴⁾ i l'establiment d'uns *discursos* especialitzats determinats i privilegiats.

Aquests 'grans' processos culturals entronquen directament amb la nostra investigació: l'arribada de la modernitat implicava l'arribada de la màquina i del vapor. Però també implicava l'arribada d'una nova lògica empresarial, que deixava obsoleta les anteriors estratègies del negoci. De sobte, calia internacionalitzar-se, dur a terme tasques de venda per al mercat, de potenciació d'una imatge, d'exportació, de

Empeltadors (Arxiu Codorniu).

Curs a l'Estació Enològica de Vilafranca (Arxiu Museu de Vilafranca).

pensar en termes mundials ara que el món sencer esdevenia un recurs de proveïment alhora que una amenaça de competència. I no només això: la modernitat permetrà pensar els obrers en termes de col·lectius, d'agregats, i no ja de famílies o d'estructures de parentiu. La modernitat introduirà un nou patró d'intercanvi on el mercat capitalista establirà totes les equivalències i proporcionarà un quadre renovat de necessitats, capricis i desitjos. Alhora, de la mà de la modernitat s'imposarà un *discurs higienista* que penetrarà, tard o d'hora, les vides privades de tots els estrats de la societat. L'higienisme influirà les polítiques empresarials, les inversions en material, els curssets de formació i les idees que fornien una determinada moralitat rural sobre el que és correcte (net, sa, bo) i el que no ho és (insalubre, infecte, dolent). Les pràctiques tradicionals d'elaboració dels productes vínics quedaven, de sobte, antiquades. De forma extensa, l'existència d'elements com els "Cursos breves" de l'Estació Enològica del Penedès posaven en qüestió —i intentaven modificar— una complexa i arreladíssima cosmologia tradicional. Fins i tot en contextos no urbans, com els pobles de la comarca del Penedès, aquestes dinàmiques estaven imposant un determinat tipus de modernitat.

No volem excedir-nos en aspectes teòrics, sinó evidenciar-los arran del terra. El procés de modernització al Penedès es percebia de forma viva i les fotografies que hem estudiat i els testimonis orals que ens les han interpretades així ho confirmen. La mateixa fil·loxera serà alhora causa i conseqüència de modernització: conseqüència, perquè la seva existència prové de la creixent interconnexió del món i dels continents, a nous i més potents mitjans de transports que no només transportaven gents i mercaderies, sinó també malalties i idees. I causa pel fet ja comentat d'estrènyer els vinicultors de tot Catalunya i portar-los a un dilema ben propi de la modernitat: renovar-se o morir. Així, durant aquest període, apareixeran diverses professions noves, com a resultat del canvi en les tècniques de cultiu, de la replantació amb peus de cep americà i de la preocupació per obtenir un producte de millor qualitat.

Es poden citar els exemples dels empeltadors i dels tècnics analistes de vins. Les seves activitats es troben reproduïdes a alguns arxius a través de sèries de fotografies que les descriuen de forma detallada. A més, la creixent proletarització dels treballadors agrícoles permetrà, a causa del seu baix cost, l'ús d'importantes quantitats de mà d'obra a les

més grans explotacions, com serà el cas de l'empresa Codorniu o el Centre Vitícola del Penedès, que s'especialitzà en la preparació i venda d'empelts de cep americà. Altres documents ens donen informació sobre la pràctica del treball en cadena (en activitats d'etiquetat o embalatge d'ampolles) i la utilització de mà d'obra femenina.

Tot plegat són tasques noves, però no només el contingut d'aquesta tasca era innovador: els intents d'aplicació de tècniques més o menys *fordistes* de producció, l'especialització de diferents treballadors en feines ben determinades, el desglossament del procés de producció, l'aparició de noves àrees de treball com serien la promoció, la publicitat, el càlcul de mercat, etc. Cases com Codorniu afrontaven amb decisió aquesta nova situació i dedicaven bona part dels seus esforços a aprofitar la nova conjuntura: s'anunciarien a la premsa internacional, escollirien mercats concrets on situar els seus productes i els donarien cobriment constant: el valor simbòlic de la paraula "importat" s'explotaria publicitàriament, i no ja només fora de l'Estat espanyol. Així s'entén que, com a forma de promoció estatal, Codorniu cités la seva presència internacional i detallés la seva xarxa de representants interiors a l'Argentina ("Buenos Aires, Rosario, Mendoza, Tucumán, Córdoba y Bahía Blanca").

A les diverses fires comercials que es celebraran a partir dels anys vuitanta del segle passat, els productes vínics ocuparan un lloc preeminent, prova de la creixent especialització econòmica de la comarca. A les imatges que es conserven de l'exposició regional de Vilanova de l'any 1882, abunden els estands de vins, licors i premses. A les fires agrícoles també seran cada cop més presents la maquinària, adobs i plaguicides destinats a augmentar el rendiment de la vinya. De la mateixa manera, les diferents exposicions que es faran per a la promoció dels productes vínics penedesencs són una mostra de l'aparició d'una nova mentalitat empresarial, d'un canvi en la cultura de venda i promoció, en consonància amb el que passava en els altres sectors de l'economia. Les imatges que es conserven de la visita del rei Alfons XIII manifesten la voluntat per part dels empresaris que el sector vitivinícola fos reconegut com una activitat puntera, innovadora i de prestigi.

No obstant, les tasques de promoció no es quedaven aquí. Reseguim l'exemple de Codorniu per ser especialment significatiu i per-

què en tenim documentació específica: paral·lelament a les campanyes publicitàries arriscades i innovadores (especialment, al seu àmbit vitivinícola), l'empresa dels Raventós mostrava una destacable activitat en fires, exposicions i mostres diverses: medalla d'or a l'exposició d'Amberes de 1894, diploma d'honor a la de Manila de 1895, medalles d'or a les exposicions d'Amsterdam i Burdeus del mateix any i en les de Lugo de 1896 i de Brussel·les de 1897. Aquestes condecoracions ens parlen menys d'una determinada qualitat del seu producte que d'un esperit empresarial concret i ambiciós. I, sobretot, modernitzant.

Un altre aspecte de la seva activitat queda relatat a un article del periòdic *El Resumen*, del vint-i-tres de novembre de 1897. Gens imparcialment, s'hi explica que: "no hay aparato de invención reciente ni procedimiento que suponga alguna ventaja en la fabricación de esta clase de vinos que no sea sometido a un concienzudo estudio por parte del Sr. Raventós, y que deje de figurar desde luego y una vez probada su excelencia en las labores de la casa". En un sentit semblant s'expressava un dels nostres informants, davant la contemplació d'unes fotografies on es mostraven, triomfalment, una sèrie de filtres, bombes, escalfadors i altres artilugis diversos que havia adquirit la casa. En definitiva, volem insistir que quan parlem de "modernització" ens referim a aquests detalls, a les petites dades —que les fotografies ens aporten— que ens demostren l'impacte d'una nova forma de comprar i vendre, de produir i consumir, de pensar i organitzar les estructures i les relacions de treball, que s'estenia al sector vitivinícola del Penedès arran de la crisi de la fil·loxera. L'estructura mateixa del treball vitivinícola es revolucionava per dalt (al nivell de les grans empreses) mentre s'asfixiava per baix (els petits productors). El procés de modernització —creiem— s'ha de copsar de forma més versemblant a través d'aquestes dades minúscules que no pas gràcies a llistes de dades on es reflecteixin les magnituds produïdes, per exemple. No obstant, cotinuem:

D'altra banda, la desorganització en què es veu immersa la vinya catalana en els anys posteriors a la fil·loxera provocarà el sorgiment d'una certa preocupació per part dels poders públics per la millora de la qualitat de la producció vínica. En aquest sentit, és cabdal el paper de control i de difusió de les innovacions que jugaran les estacions enològiques des de la primera dècada del segle xx. Un exponent clar d'aquest fenomen al Penedès serà l'entrada en funcionament, a prin-

Fira Regional de Vilanova de 1882 (Arxiu Biblioteca Balaguer).

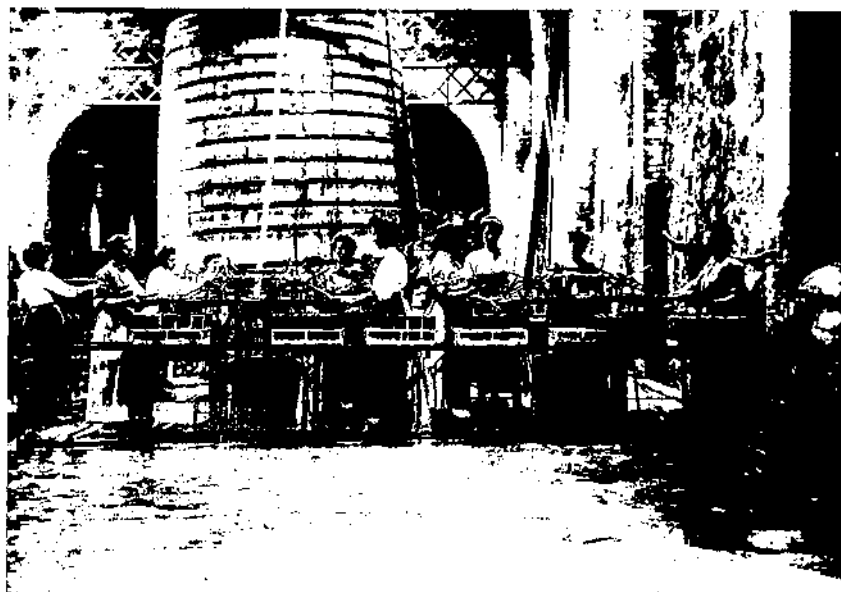
Planets (Arxiu Codorniu).

cipis de segle, de l'Estació Enològica de Vilafranca. De les seves activitats, se'n conserva una abundant documentació fotogràfica que ens informa, fonamentalment, sobre la funció educativa que va dur a terme, a través de curssets que es feien a l'Estació per a pagesos i bodeguers. Gràcies a ells i a seminaris que s'impartien per diversos pobles de la comarca, es van introduir nous hàbits i tècniques entre els productors, com ara l'ús d'adobs químics, la manera de tenir cura dels ceps empeltats o les mesures de prevenció contra les plagues. Molt important fou la tasca de conscienciació sobre la posada en pràctica d'unes mínimes mesures d'higiene en el procés de vinificació.

Cal destacar també la tasca investigadora promoguda tant per l'estació enològica com per alguns propietaris de grans cellers de la comarca. Aquesta recerca es dugué a terme tant en el camp de l'enologia (anàlisi de vins) com en el de la viticultura (camps experimentals). En aquest sentit, cal remarcar els diversos intents que es van realitzar amb vistes a un major control del procés de fermentació per permetre que la indústria vitivinícola no fos tan estacional i pogués treballar d'una manera més regular durant tot l'any, apropant-ho al màxim a qualsevol altre model de treball fabril i modern i desvinculant-ho de l'estacionalitat pròpia dels treballs agrícoles.

Molt important fou, com ja hem apuntat, la tasca de conscienciació sobre la posada en pràctica d'unes mínimes mesures d'higiene en el procés de vinificació. En referència a aquest últim punt, els nostres informants han fet especial esment en la dificultat de convèncer bona part de la població pagesa de la necessitat de modificar els seus hàbits de producció. Vegem-ne un exemple representatiu:

Segons els informants, la feina de l'Estació Enològica de Vilafranca seria cabdal. Davant la fotografia número 5, se'ns comentava l'operació *donar lluquet a la bóta*: s'introduïa sofre cremant-se dins una bóta, per evitar que aquesta es fes malbé o que el procés de fermentació s'alterés. La pràctica, no obstant, fou introduïda per l'estació enològica, propagada pels seus curssets breus per a viticultors, i ràpidament utilitzada per productors grans i petits. Aquest és un detall més que ens permet copsar de quina forma el que hem anomenat discurs *higienista* s'introduïa a un àmbit rural. Els conceptes d'higiene i de salubritat, continguts en una pràctica tan específica i concreta com la de *donar lluquet a la bóta*, penetraven a la forma d'entendre i pensar

Dones rentant ampolles als cellers de Can Codorniu (Arxiu Codorniu).

el món de la ruralia viticultora penedesenca, i juntament amb ells, s'introduïa també tot un discurs *biomèdic* superior, científic i modern. *Superior* perquè s'imposava amb autoritat a altres/prèvies formes de gestió de la pròpia salut. *Científic* perquè provenia d'una forma nova d'entendre el que és Ciència i que a poc a poc anava guanyant-li la partida als discursos eclesiàstics sobre quina és la *litúrgia* correcta per arribar a la veritat absoluta. I *modern* perquè ho és en essència, perquè mostra una forma *moderna* de conèixer i actuar sobre el món, basada en l'autoritat d'un subjecte coneixent, en la passivitat de l'objecte a conèixer i en la transparència del vidre a través del qual la realitat s'observa.

Totes aquestes són autèntiques *instantànies* del procés de modernització. Les considerem significatives i prou representatives de la gran tendència cultural que és a la base de la nostra societat i que, per al sector i la zona que ens interessen, marca un punt d'inflexió fonamental. Arribar a entendre aquest procés és una tasca historio-

gràfica complexa. Arribar a reconstruir-ho, encara més. El projecte de recerca que aquí presentem i del qual oferim alguns resultats primerencs, és, creiem, una de les vies que la historiografia —i les ciències socials en general— ens dona per assolir aquests objectius. Esperem que ambdós aspectes, metodologia i continguts, siguin d'utilitat per entendre aquest passat.

NOTES

- (1) Una molt sintètica elaboració dels conceptes que en aquest apartat s'utilitzen pot trobar-se al text de teoria historiogràfica de Georg Iggers, *La ciencia histórica en el siglo xx*, especialment al capítol "Historia de la vida cotidiana, microhistoria y antropología histórica. La puesta en tela de juicio de la ciencia social histórica", (IGGERS, 1995: 82-96).
- (2) Un plantejament metodològic des d'aquesta escola historiogràfica ens l'ofereix Alf Lüdtke (1995) analitzant les bondats i les crítiques que la caracteritzen.
- (3) "It is obvious that the historical actors were (and are) more than mere blind puppets or helpless victims" (LÜDTKE, 1995: 5).
- (4) "Les condicions per al càlcul racional quasi mai s'obtenen en la pràctica on el temps és escàs, la informació limitada, les alternatives mal definides, i pressionen els assumptes pràctics" (BOURDIEU, 1996: 10).
- (5) "We explore photography as a reserach tool, with associated methodologies, that extends our perceptions if we make skilled and appropriate use of it" (COLLIER & COLLIER, 1992: 5).
- (6) Encara que, en aquest cas, la cita de Robert Rosenstone està dirigida de forma especial a les pel·lícules, la seva afirmació és perfectament vàlida per a la fotografia: "the historical film must be seen not in terms of how it compares to written history but as a way of recounting the past with its own rules of representation" (ROSENSTONE, 1995: 3).
- (7) A més d'una probable manipulació dels escenaris fotografiats, trobem altres dificultats en l'ús de la fotografia com a testimoni del passat. La manca de contextualització de la majoria dels documents fa que el missatge que aquestes contenen resulti sovint ambigu i difícilment desxifrabre: l'absència de dates, de noms de personatges, de procediments, de procedència, etc. és habitual i obstaculitza la "lectura" de les fotografies (VALLES, *ibíd.*). D'altra banda, tal com remarca G. Freund (1976), la fotografia està íntimament lligada a la societat burgesa. El seu ull i els seus focus d'atenció són els d'aquesta, i és la seva, la imatge del món que s'hi transmet. Per al nostre cas, hem trobat registres on el patriarcalisme forçat de les composicions i els motius es connecta de forma ben evident amb la bonhomiosa imatge de l'harmonia rural tradicional catalana. No obstant, fins i tot aquest biaix ens ofereix informació històrica, a contrastar amb l'autèntica situació, altament conflictiva, del camp català al nostre àmbit temporal.

- (8) Per a una aproximació a la temàtica, ens remetem als textos següents: GARRABOU, R. & PUJOL, J., 1988, "La especialización de la agricultura mediterránea y la crisis. Cataluña y el País Valenciano" a R. Garrabou (dir.), *La crisis agraria de fines del siglo XIX*, Barcelona: Crítica; PUJOL, J., 1984, "La crisi de malvenda del sector vitivinícola català entre 1892 i el 1935" a *Recerques* núm. 15, pp. 57-78; i GARRABOU, R., PUJOL, J. & COLOME, J., 1991, "Salaris, ús i explotació de la força de treball agrícola (Catalunya 1818-1936)"; a *Recerques* núm. 24.
- (9) Vegeu fotografia número 1.
- (10) Vegeu fotografia número 2.
- (11) Vegeu fotografia número 3.
- (12) Vegeu fotografia número 4.
- (13) Els treballs de Gramsci, en general, i de E.P. Thompson, en particular, ens ensenyen que les revoltes aparentment "tradicionals" i/o tradicionalistes que s'esdevenen a contextos rurals no deixen de contenir una seriosa proposta i protesta política i social. Al respecte, assenyalem l'obra col·lectiva *El Carlisme i la seva base social* (ANGUERA et al., 1992) i el recent *El carlisme català dins l'Espanya de la restauració. Un assaig de modernització política* (CANAL i MORELL, 1998) que il·lustra perfectament aquestes idees i que demostra el caire modernitzador i popular del moviment carlí.
- (14) Fem esment aquí a una terminologia feta cèlebre pel treball de Karl Polanyi, *La Gran transformació* i ens referim, ni que sigui de passada, a un tipus d'interpretació historiogràfica foucaultiana: la modernitat fa acte d'aparició des del progressiu extermini de la societat en la seva època clàssica, a base de *desintegrar*, de *desincrustar*, d'establir diferències entre nivells de la vida social que abans es presentaven de forma conjunta. D'aquesta manera, s'estableix un discurs mèdic oficial, un discurs econòmic oficial, un discurs del coneixement, etc. És impossible en aquest àmbit fer justícia a la profunditat de la tesi foucaultiana, i per això, senzillament, ens hi remetem. Finalment, també creiem ineludible la menció a les aportacions de Norbert Elias: el "procés civilitzador" és una branca de la modernització, en les seves vessants més directes, tangibles i microhistòricament copsables.

BIBLIOGRAFIA

- BOURDIEU, Pierre (1991). *El sentido práctico*, Madrid: Taurus.
- COLLIER, Jr., John & COLLIER, Malcolm, 1992 (1986). *Visual Anthropology: Photography as a Research Method*, Albuquerque: University of New Mexico Press (1ª edició, 1967).
- FREUND, Gisèle (1976). *La fotografía como documento social*, Barcelona: Gustavo Gili.
- GARRABOU, R. & PUJOL, J. (1988). «La especialización de la agricultura mediterránea y la crisis. Cataluña y el País Valenciano» a GARRABOU, R. (dir.) *La crisis agraria de fines del siglo XIX*, Barcelona: Crítica.

- GEERTZ, C. (1973a). «Thick Description: Toward an Interpretative Theory of Culture», a *The interpretation of cultures*, London: Fontana Press, 1993 (original de 1973), pp. 3-30.
- GINZBURG, C. (1994). «Microhistoria: dos o tres cosas que sé de ella», a *Manuscrits*, 12, pp. 13-42.
- IGGERS, Georg G. (1995). *La ciencia histórica en el siglo xx. Las tendencias actuales. Una visión panorámica y crítica del debate internacional*. Barcelona: Labor.
- LÜDKTE, A. (1995). «Introduction. What is the history of everyday life and who are its practitioners?», a LÜDKTE, Alf. (ed.) (1995), *The history of everyday life: reconstructing historical experiences and ways of life*, Princeton: Princeton University Press (primera edició en alemany, 1989), pp. 3-40.
- MAYANS, Joan & MUNDET, Guillem (1997). «A mena d'introducció: l'arqueologia industrial, un marc disciplinar per a l'estudi del passat industrial», a *Passat industrial: una aproximació pluridisciplinar (actes i afegits de les I Jornades del Passat Industrial - Barcelona, 8/16 de maig de 1997)*, Barcelona: Antropologies (en premsa).
- PAN-MONTOJO, Juan (1994). *La bodega del mundo. La vid y el vino en España (1800-1936)*, Madrid: Alianza Editorial.
- PUJOL, J. (1984). «La crisi de malvenda del sector vitivinícola català entre el 1892 i el 1935» a *Recerques*, 15, pp. 57-78.
- ROSENSTONE, Robert A. (ed.) (1995). *Revisioning history: film and the construction of a new past*, Princeton: Princeton University Press.
- VALLÉS, Edmon (1974). *Història gràfica de la Catalunya contemporània. 1888-1907*, vol. 1r, Barcelona: Edicions 62.